
**MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

Evropské právní dějiny

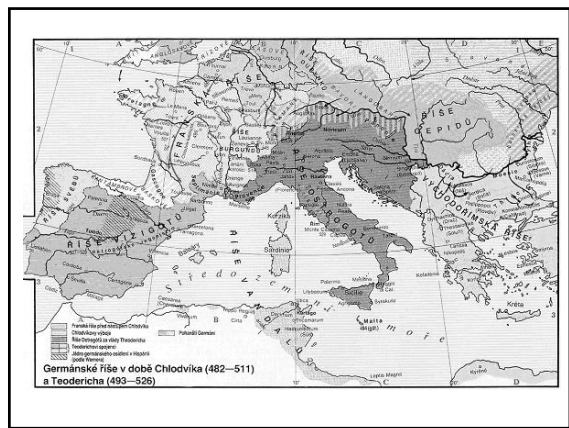
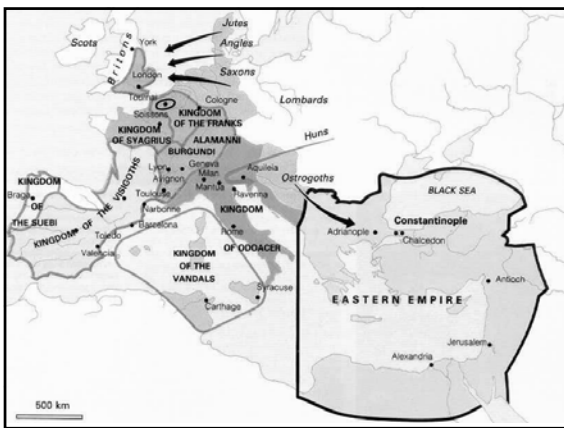
Ladislav Vojáček

**MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

Středověké a raněnovověké
státní zřízení

Ladislav Vojáček

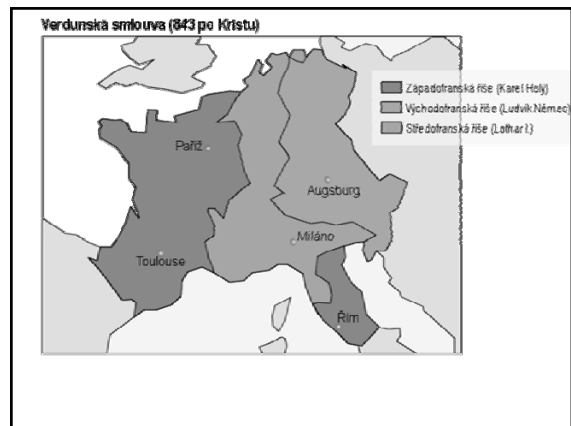
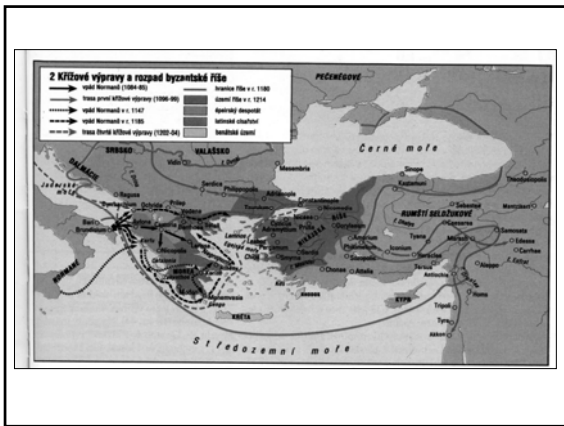
MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Středověk

(476 - různé události z 15. století/1620)

- periodizace
  - raný
  - rozvitý (vrcholný)
  - pozdní
- západní X ostatní Evropa

Ladislav Vojáček 8

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Charakter středověké společnosti

- **typicky agrární**
  - společenské postavení jednotlivce se odvíjelo především od jeho vztahu k půdě
  - X italské městské republiky (námořní obchod)
  - X Norsko (rybolov)
- města cizím prvkem
- monarchie

Ladislav Vojáček 13

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Sociální struktura raně středověké společnosti

- reprezentanti jednotlivých rodů (stařešinové) = ztraceli na významu
- nová společenská elita
  - vojenští náčelníci - z nich knížata či králové
  - jejich bojovníci - z nich světská šlechta
  - církevní hodnostáři - z nich duchovní šlechta
- = později **feudalita**
  - rozhodující masa obyvatelstva osobně svobodná
  - udržovalo se i otroctví
- = z obou skupin postupem času značně heterogenní skupina **závislého obyvatelstva**.

Ladislav Vojáček 14

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Raný feudalismus

- centralizovaná forma vládnutí
- patrimonální pojetí státu
- v čele státu stáli panovníci (knížata, králové)
  - dědičné nástupnictví (seniorát - primogenitura)
- církev a stát v tomto období úzce spjati

Ladislav Vojáček 15

Karel Veliký a rozpad franské říše

Vertrag von Verdun 843
Die Teilung des Frankenreiches

Abhängige Gebiete
Sorben
Böhmen
Kroaten
Kirchenstaat
Königreich Lothars I.
Königreich Karls des Kalten
Königreich Ludwigs des Deutschen
Bretagne
Maurien

Ladislav Vojáček 15

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Státní aparát v době raného středověku

- družina - z ní **úředníci** (dvorští + centrální)
- lidová shromáždění - z nich shromáždění předáků země (**koloquia**, dvorské sjezdy)
  - poradní, soudní a spolurozhodující funkce

Ladislav Vojáček 17

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Územní správa

- území nebylo příliš stabilizované = nerozvinutá podoba místní správy
- v okrajových částech státního území vojenské jednotky
- Germáni často přebírali a uzpůsobovali původní římskou správní organizaci + doplňovali a nahrazovali ji **venkovskými královskými úředníky** (hrabě, comes, grafio)
- ve střední Evropě podobný systém **hradské správy**

Ladislav Vojáček 18

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Feudální politická rozdrobenost

- rozvoj klasické feudální ekonomiky
- panovník postoupil většinu půdy ve formě **beneficií** a pak **lén**
- vliv panovníků, resp. centrální moci, výrazně zeslábl
- **úředěly** se nejednou staly základnou pro separatistické snahy
- s regionálními posuny 9. - 13. století
- **specifické situace**: v Anglii se díky zvláštním podmínkám po normanské invazi prakticky nerozvinula

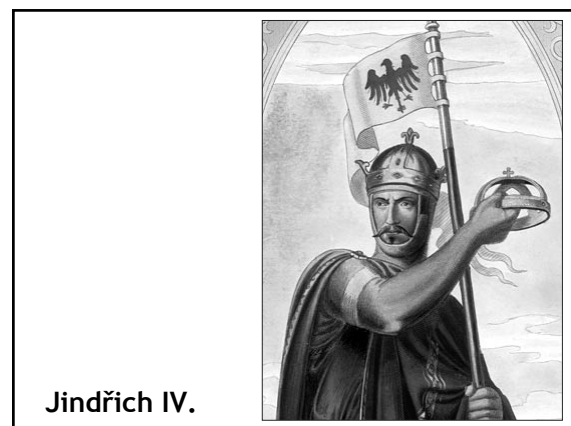
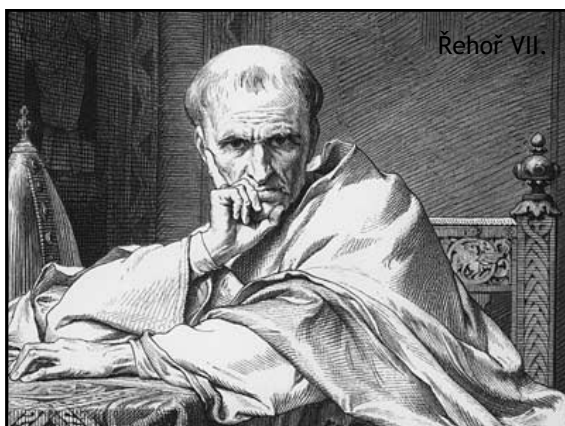
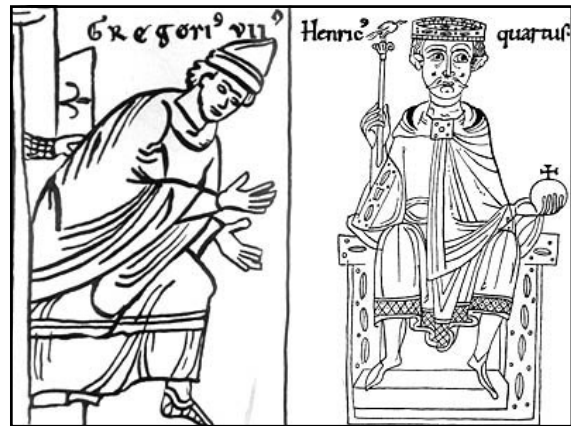
Ladislav Vojáček 19

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Stát doby feudální rozdrobenosti

- rozsah kompetencí panovníka stejný, ale
- X ostatní **feudálové** své domény spravovali samostatně =
  - podobný aparát jako panovníci
  - hlavu státu respektovali prakticky jen jako reprezentanta státu navenek a vojenského velitele
  - někteří se pokoušeli i o samostatnou zahraniční politiku
  - státní (královské) úřady měnili v pouhé hodnosti a vymaňovali je z panovníkova vlivu
- emancipovala se také **křesťanská církev** =
  - boj o investituru (o theokracii)
- **výsledek** = stát se začal profilovat jako **právnícká osoba (koruna)**

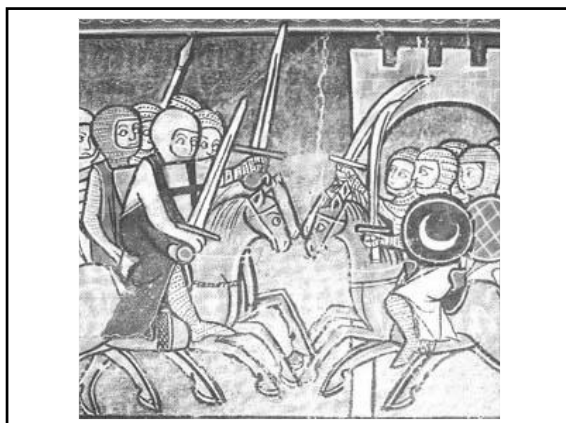
Ladislav Vojáček 20

Bonifác VIII.

**Papež
Urban II.**

Sociální struktura

- stavy: *duchovenstvo, (vyšší a nižší) šlechta a města*
- závislé venkovské obyvatelstvo (*poddaní* či *nevolníci*)
  - svobodní rolníci-nešlechtici (ve Skandinávii měli politická práva)
  - ve městech: i řadoví řemeslníci, jejich tovaryši a učni, drobní obchodníci, různé kategorie služebných, ale také cizinci (často Židé) nebo studenti a jejich mistři.
  - profesionální vojáci (žoldněři) ad.

Duchovenstvo

- zformovalo se jako stav nejdříve
- pevná organizační struktura
- základní privilegia:
  - a) privilegium fori (+ kanonické právo)
  - b) privilegium immunitatis
  - c) neplatnost práva odúmrti
  - d) osvobození od vojenské služby
  - e) obsazování církevních úřadů v zásadě podle principů kanonického práva
  - f) právo na výkon některých státních úřadů
  - g) podíl na volbě krále (jen vysokí církevní hodnostáři)

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Šlechta

- významný moment = přechod od udělování půdy a osobních privilegií do časově omezeného užívání k jejich udělování do dědičného užívání = klasický lenní systém
- šlechtický stav, případně dva stavy
  - šlechty vyšší (magnáti, baroni)
  - šlechty nižší (rytíři, zemani)
- vnějším výrazem příslušnosti ke šlechtě šlechtický titul
- tendence uzavírat se (X bohatí měšťané usilovali o povýšení do šlechtického stavu)

Ladislav Vojáček 31

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Privilegia šlechty

- a) právo zastávat většinu státních úřadů
- b) právo podílet se na volbě krále
- c) právo být souzen jen soudem sobě rovných (iudicium parium),
- d) osvobození šlechtických statků od placení daní
- e) podrobení zvláštnímu šlechtickému (zemskému) právu
(X ve Francii, v Anglii nebo v Rusku se však šlechtické právo oproti městskému právu neprofilovalo tak výrazně);
- f) soudní imunita (= právo vykonávat soudní pravomoc nad obyvatelstvem svých domén)
- g) právo vést soukromé války
- h) právo branného odporu

Ladislav Vojáček 32

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Lenní zřízení

- předchůdci
  - prekaría
  - benefícia
- základy ve Francké říši v 8. a 9. století
- dále se rozvíjelo v jejích nástupnických státech
- v modifikované podobě i jinde (uherská donační soustava, ruské instituty votčiny a poměstí).

Ladislav Vojáček 33

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Léno

- trvalé propůjčení (X porušení věrnosti = felonie)
- obsah léna:
  - získání určitého majetkového prospěchu
  - osobní pouto = fidelitas (věrnost)
- formálně přezívaly až do počátku moderní doby

Ladislav Vojáček 34

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Podoby systému lenních vztahů:

a) kontinentální

- komplikovaný a zdánlivě neuspořádaný systém
- tradiční franská *zásada* „vazal mého vazala není mým vazalem“
  - ve Francii později králové hromadí získanou půdu = centralizace
  - v Německu tzv. lenní přímus = decentralizace

Ladislav Vojáček 35

MASARYKOVA UNIVERZITA
PŘÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Podoby systému lenních vztahů:

b) anglický

- specifické podmínky po příchodu Normanů
- centralizační zásada „vazal mého vazala je i mým vazalem“
- jen dvoustupňová soustava lenních vztahů
- nedošlo ke spojení s úřady územní správy (šerif)

= Anglie prakticky neprošla fází feudální rozdrobenosti

Ladislav Vojáček 36

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Rozvoj středověkých měst

- centrum společenského života na venkově
- ještě přežívala stará římská města
- rozvojem řemesel a vnitrostátního i zahraničního obchodu
  - v Itálii od 10. století
  - v západní Evropě zejména od 11. století
  - u nás ještě o dvě století později
- samospráva
- ekonomická privilegia

Ladislav Vojáček 38

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Utváření měst a jejich úloha v životě země

- specifickou pozici měla města v severní Itálii (ale také v Rusku před tatarským vpádem - Novgorod, Pskov)
- v Anglii patřila všechna významná města králi
- německá města z velké části ovládli jednotliví zeměpánové = přispěla k udržení středověké rozdrobenosti
- Hanza, tj. svaz s centrem v Lübecku, ve 14. a 15. století se stal i významným politickým činitelem
- německá kolonizace ve střední Evropě
- ekonomická a politická slabost polských měst přispěla k oslabení moci panovníka

Ladislav Vojáček 39

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Postavení měst a měšťanů

- městský stav = městský patriciát (představitelé řemeslnických cechů, bohatí obchodníci stojící v čele kupeckých gild, bankéři)
- Privilegia:
  - samospráva
  - jistý podíl na politické moci ve státě (významnější města = královská, říšská)
  - převážně ekonomická privilegia - právo trhu, právo skladu, mílové právo a pod.

Ladislav Vojáček 42

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Závislé obyvatelstvo

- většinou drobní výrobci závislí na feudálech
- hospodařili na půdě světských či církevních feudálů
- orgány zeměpána = nejen moc jejich pána, ale zároveň i státní moc
- netvořili jednotnou vrstvu - s velkým zjednodušením:
  - závislí ekonomicky = poddaní
  - osobně závislí = nevolníci

Ladislav Vojáček 43

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Poddaní (a nevolníci)

- hospodařili na půdě svého pána (tzv. rustikálu X dominikál)
- odváděli rozmanité dávky a služby (feudální rentu)
  - *robot* (na dominikálu)
  - *naturální dávky*
  - *dávky v penězích*
- *banality* (iura bannaria)
- církevní desátek

Ladislav Vojáček 44

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Stavovské monarchie

- nositeli státní suverenity panovník a stavovský reprezentativní orgán = pomyslná mocenská rovnováha
  - panovníka limitovala řada stavovských privilegií a imunit
  - krajní prostředek: právo branného odporu
- extrém: šlechtická oligarchie v Polsku
- základní tendence: postupné zvětšování vlivu panovníka
  - opora u silícího měšťanstva

Ladislav Vojáček 45

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Státní aparát

- ústřední orgány zpravidla ovládla šlechta
- + nové orgány ustavované panovníkem (byrokracie)
- měnila se také územní a místní správa
  - královští úředníci
  - samospráva
    - městská samospráva
      - kořeny v předcházejícím období
      - v Itálii dokonce samostatné městské státy
    - šlechtická samospráva
      - velký vliv v Anglii a ve státech střední Evropy
      - samosprávný prvek především v soudnictví

Ladislav Vojáček 46

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Hluboká krize feudální ekonomiky

- ve 14. a 15. století na západě Evropy
  - prakticky zmizela vrstva osobně závislého obyvatelstva
  - vytvořily se příznivé podmínky pro rozvoj kapitalistického podnikání
- ve střední a východní Evropě
  - dohánění vývoje západní Evropy
  - X v 17. století tzv. druhé nevolnictví

Ladislav Vojáček 47

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Důsledky ekonomických změn

- cenová revoluce
- prohloubení už započaté restrukturalizace evropské ekonomiky
- přesunutí mocensko-hospodářského těžiště z jihu na západ kontinentu

Ladislav Vojáček 48

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Absolutistické monarchie

- nástroje:
  - postupně se byrokratizující státní aparát
  - sjednocující se právo
- ideový základ: myšlenkové bohatství humanismu
- materiální základ = změny v ekonomice:
  - města = centra rozšiřující se řemeslné výroby a obchodu
  - zdokonalování forem zemědělské výroby
  - rozvoj vnitřního, zahraničního i zámořského obchodu

Ladislav Vojáček 49

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Charakteristika absolutistického státu

- panovnické samovládí (Ludvík XIV.: „*Stát jsem já.*“)
- centralizace státního aparátu
- byrokratizace
- specifické projevy v jednotlivých zemích

Ladislav Vojáček 50

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Byrokratizace

- státní aparát jako celek
  - jasně daná struktura
  - přesně vymezené pravomoci a působnost
  - vazby nadřízenosti a podřízenosti (a odpovědnosti)
- změna statusu státních úředníků
  - potřebné vzdělání, praxe a zkušenosti
  - přesně stanovené místo ve struktuře státního aparátu
  - úřednická práce povoláním
  - plat, zpravidla hlavní zdroj obživy
  - perspektiva úředního postupu
  - zajištění do konce života (penze)

Ladislav Vojáček 51

Ludvík XIV.

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA
www.law.muni.cz

Osvícenský absolutismus

- typický pro střední a východní Evropu
- ekonomické změny
- snaha modernizovat státní aparát
- Friedrich II.
- Marie Terezie a Josef II.
- Kateřina Veliká

Ladislav Vojáček 53

Friedrich II. a Kateřina Veliká

